

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 657:33

DOI: <https://doi.org/10.66416/2522-1620.5.2026.5-16>

ЗГАЛАТ–ЛОЗИНСЬКА Л. О.

ІВАНОВА Т. М.

БОНДАРЕНКО О. М.

Методичні підходи до облікової політики нематеріальних активів за міжнародними та національними стандартами

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах розвитку економіки знань, цифрової трансформації бізнесу та посилення інноваційної спрямованості діяльності підприємств актуальності набуває формування облікової політики щодо нематеріальних активів в умовах гармонізації національної системи обліку з міжнародними стандартами фінансової звітності, що потребує забезпечення єдиних підходів до визнання, оцінки та розкриття інформації про такі активи.

Метою статті є дослідження методичних підходів до формування облікової політики нематеріальних активів на основі положень міжнародних і національних стандартів обліку, а також обґрунтування напрямів підвищення її ефективності як інструменту формування якісного інформаційного забезпечення управління підприємством.

Методи дослідження. У процесі дослідження було використано комплекс взаємопов'язаних загальнонаукових та спеціальних методів: метод наукового пізнання, аналізу, синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати дослідження. Нематеріальні активи виступають не лише об'єктом бухгалтерського спостереження, а й індикатором інноваційного потенціалу, технологічної зрілості, правової захищеності результатів інтелектуальної діяльності та здатності підприємства формувати майбутні економічні вигоди. Методичне наповнення облікової політики щодо нематеріальних активів має охоплювати порядок ідентифікації активу, критерії первісного визнання, розмежування дослідницької та дослідно-конструкторської стадій, оцінювання первісної вартості, вибір моделі подальшої оцінки, визначення строку корисного використання, метод амортизації, порядок тестування на зменшення корисності, розкриття інформації у фінансовій звітності та внутрішній контроль правового статусу активу.

Висновки. Запропоновано методичний підхід до оцінювання якості облікової політики нематеріальних активів, який ґрунтується на інтегрованому індексі повноти регламентації, зіставності стандартів, обачності капіталізації та прозорості розкриття інформації.

Ключові слова: нематеріальні активи, міжнародні стандарти фінансової звітності, облікова політика, фінансова звітність, інноваційний потенціал, інтелектуальний капітал, будівельні підприємства.

Methodological approaches to accounting policy for intangible assets under international and national standards

Relevance of the research topic. *In the context of the development of the knowledge-based economy, digital transformation of business processes, and the growing innovation orientation of enterprises, the formation of accounting policies for intangible assets has become increasingly important. This is particularly relevant under the conditions of harmonization of the national accounting system with International Financial Reporting Standards, which requires the implementation of unified approaches to the recognition, measurement, and disclosure of information on intangible assets.*

The purpose of the article is to investigate methodological approaches to the formation of accounting policies for intangible assets based on the provisions of international and national accounting standards, as well as to substantiate directions for improving their effectiveness as a tool for generating high-quality information support for enterprise management.

Research methods. The study employs a set of interrelated general scientific and specific research methods, including the method of scientific cognition, analysis, synthesis, comparative analysis, and data generalization.

Research results. *Intangible assets serve not only as objects of accounting but also as indicators of an enterprise's innovative potential, technological maturity, legal protection of intellectual property outcomes, and capacity to generate future economic benefits. The methodological framework of accounting policies for intangible assets should encompass asset identification procedures, initial recognition criteria, differentiation between research and development stages, measurement of initial cost, selection of subsequent measurement models, determination of useful life, choice of amortization methods, impairment testing procedures, disclosure requirements in financial statements, and internal control over the legal status of intangible assets.*

Conclusions. A methodological approach to assessing the quality of accounting policies for intangible assets is proposed. The approach is based on an integrated index that incorporates the completeness of regulatory provisions, comparability of accounting standards, prudence of capitalization practices, and transparency of information disclosure. The implementation of this approach contributes to improving the reliability of financial reporting, enhancing the quality of accounting information, and strengthening the informational basis for managerial decision-making regarding the effective use of intangible assets.

Keywords: *intangible assets, international financial reporting standard, accounting policy, financial reporting, innovation potential, intellectual capital, construction enterprises.*

Постановка проблеми. У сучасній економіці зростання вартості підприємства дедалі частіше визначається не лише обсягом матеріальних ресурсів, а й здатністю суб'єкта господарювання створювати, набувати, охороняти та комерціалізувати нематеріальні ресурси, до яких належать програмне забезпечення, права користування, патенти, ліцензії, торговельні марки, авторські права, бази даних, технологічна документація, результати дослідно-конструкторських робіт та інші ідентифіковані немонетарні активи без фізичної форми. IAS 38 визначає нематеріальний актив як ідентифікований немонетарний актив без фізич-

ної субстанції, що є ідентифікованим тоді, коли він може бути відокремлюваним або виникає з договірних чи інших юридичних прав, а IFRS Foundation прямо наводить як приклади програмне забезпечення, ліцензії, торговельні марки, патенти, авторські права та квоти на імпорт [1].

Проблема полягає в тому, що нематеріальні активи є одним із найбільш складних об'єктів облікової політики, оскільки їх економічна корисність не завжди прямо підтверджується фізичною наявністю, а правова охорона, технологічна придатність, можливість відокремлення, контроль і здатність генерувати майбутні економічні вигоди

потребують професійного судження. Для підприємств, що здійснюють інноваційну, будівельну, проєктну, інжинірингову, інформаційно-технологічну або управлінсько-консалтингову діяльність, нематеріальні активи можуть відображати не другорядні витрати, а основу конкурентних переваг, оскільки саме програмні продукти, проєктні рішення, ліцензії, технічна документація, права користування та організаційні технології забезпечують підвищення продуктивності, енергоефективності, якості управління й можливості масштабування бізнес-моделі.

За міжнародними стандартами бухгалтерського обліку первісне визнання нематеріального активу можливе лише тоді, коли об'єкт відповідає визначенню активу, очікується надходження майбутніх економічних вигід і його собівартість може бути достовірно оцінена. IFRS Foundation наголошує, що витрати на нематеріальну статтю визнаються витратами, якщо стаття не відповідає визначенню нематеріального активу або критеріям імовірності майбутніх економічних вигід та достовірності оцінки собівартості [1; 4]. Водночас за національними стандартами обліку методологічні засади формування інформації про нематеріальні активи у бухгалтерському обліку та її розкриття у фінансовій звітності визначає НП(С)БО 8 «Нематеріальні активи» [6].

Облікова політика щодо нематеріальних активів набуває особливого значення в умовах переходу українських підприємств до більшої прозорості фінансової звітності, використання МСФЗ великими підприємствами та підприємствами, що становлять суспільний інтерес, а також потреби у зіставності даних для інвесторів, кредиторів, аудиторів, замовників і державних органів. Якщо підприємство не має методично прописаного порядку розмежування витрат на дослідження, розробки, підтримку програмного забезпечення, модернізацію, правову реєстрацію, продовження строку дії прав або придбання доступу до хмарного сервісу, воно ризикує або необґрунтовано завищити активи, або втратити релевантну інформацію про інноваційний потенціал, визнавши всі витрати поточного періоду. Саме тому методичні підходи до облікової політики нематеріальних активів мають розглядатися не як формальна частина Наказу про облікову політику, а як дієва система обґрунтування управлінських і бухгалтерських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичне підґрунтя дослідження нематеріальних активів сформоване на перетині бухгалтерського обліку, економіки знань, інноваційного менеджменту, корпоративних фінансів і права інтелектуальної власності. У класичних працях В. Lev наголошено, що нематеріальні активи є важливим джерелом створення вартості, однак традиційна фінансова звітність часто не забезпечує повного відображення інтелектуального капіталу через обмеження критеріїв визнання [9]. Н. Stolowy і А. Jeny-Cazavan дослідили міжнародну практику обліку нематеріальних активів і довели наявність суттєвих відмінностей у підходах до їх визнання, оцінювання та розкриття, що знижує зіставність звітності між юрисдикціями [10].

У дослідженні А. Wyatt показано, що облік нематеріальних активів перебуває під впливом інформаційної асиметрії, управлінського розсуду та обмеженої перевірюваності майбутніх економічних вигід, а отже надійність інформації про такі активи безпосередньо залежить від якості процедур визнання і розкриття [11]. М. Barth, W. Landsman і М. Lang у контексті якості міжнародної звітності доводили, що застосування якісних стандартів має значення лише тоді, коли воно супроводжується належним інституційним середовищем, професійним судженням і фактичним дотриманням вимог [12].

У міжнародній методології обліку центральне місце посідає IAS 38, який установлює критерії визнання, первісного й подальшого оцінювання, амортизації та розкриття інформації щодо нематеріальних активів. IFRS Foundation зазначає, що внутрішньо створені торговельні марки, заголовки, видавничі назви, списки клієнтів та подібні об'єкти не визнаються активами, а витрати на дослідження визнаються витратами періоду, тоді як витрати на розробку можуть капіталізуватися лише за умови виконання визначених критеріїв [1]. Це положення має принципове значення для облікової політики, оскільки саме межа між дослідженням і розробкою часто є зоною найбільшого професійного судження [13].

Суміжним стандартом є IAS 36, оскільки нематеріальні активи з невизначеним строком корисного використання та активи, ще не готові до використання, мають щорічно тестуватися на зменшення корисності, а вартість відшкодування визначається як вища з двох величин, тоб-

то справедлива вартість за вирахуванням витрат вибуття або вартість використання [2]. Для активів, отриманих у результаті об'єднання бізнесу, значення має IFRS 3, оскільки придбані ідентифіковані нематеріальні активи відокремлюються від гудвілу, якщо відповідають критеріям ідентифікованості та можуть бути достовірно оцінені [3].

В українському нормативному полі ключову роль відіграють Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [5], НП(С)БО 8 [6], НП(С)БО 1 [7] і План рахунків бухгалтерського обліку [8]. НП(С)БО 8 регламентує методологічні засади формування інформації про нематеріальні активи та незавершені капітальні інвестиції в нематеріальні активи, а План рахунків визначає рахунок 12 «Нематеріальні активи» і рахунок 154 «Придбання створення нематеріальних активів» як інструменти систематизації облікових даних [8].

Попри наявність значної кількості праць, недостатньо розкритою залишається проблема формування облікової політики нематеріальних активів як цілісної методичної системи, що одночасно забезпечує відповідність IAS 38, IAS 36, IFRS 3, НП(С)БО 8, податковим обмеженням, внутрішньому контролю, правовій охороні об'єктів інтелектуальної власності та управлінським потребам підприємства. Саме ця методична прогалина зумовлює потребу в розробленні комплексного підходу, який виходить за межі простого переліку елементів наказу про облікову політику.

Метою статті є обґрунтування науково-методичних підходів до формування облікової політики нематеріальних активів за міжнародними та національними стандартами, а також розроблення системи аналітичних індикаторів, що дає змогу оцінити повноту, обачність і прозорість такої політики для потреб фінансової звітності, управління та зовнішнього економічного аналізу.

Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань, як узагальнення вимог IAS 38, IAS 36, IFRS 3, НП(С)БО 8, НП(С)БО 1 і Плану рахунків щодо нематеріальних активів, зіставлення міжнародного та національного підходів до визнання, оцінювання, амортизації, зменшення корисності та розкриття інформації, визначення методичних елементів наказу про облікову політику, розроблення алгоритму прийняття облікового рішення щодо капіталізації або списання витрат, формування прикладних таблиць для

контролю амортизації та розкриття інформації, а також обґрунтування наукової новизни у вигляді інтегрованого підходу до оцінювання якості облікової політики нематеріальних активів.

Виклад основного матеріалу. Методологія облікової політики нематеріальних активів має починатися з ідентифікації об'єкта, оскільки не кожний нематеріальний ресурс підприємства може бути активом у бухгалтерському розумінні. За IAS 38 ресурс має бути контрольованим підприємством, ідентифікованим і здатним генерувати майбутні економічні вигоди. Якщо витрати створюють загальне поліпшення репутації, підвищують кваліфікацію персоналу або підтримують внутрішньо створений бренд, але не формують відокремлюваного чи юридично захищеного ресурсу, вони не можуть бути визнані нематеріальним активом. У цьому полягає жорстка, але методично виправдана логіка IAS 38, яка захищає фінансову звітність від капіталізації невізначених переваг і управлінських очікувань.

Національний підхід, закріплений у НП(С)БО 8, загалом є концептуально наближеним до IAS 38, оскільки також орієнтується на контроль підприємства, майбутні економічні вигоди, достовірну оцінку вартості та розкриття інформації у фінансовій звітності. Водночас у практиці українських підприємств проблеми виникають не стільки через відмінність стандартів, скільки через слабку деталізацію наказу про облікову політику, недостатню взаємодію бухгалтерської служби з юридичним відділом, IT-підрозділом, службою інноваційного розвитку та керівниками проєктів. Якщо облікова політика не містить чітких критеріїв документального підтвердження прав, строку корисного використання, очікуваного способу отримання вигід та порядку перегляду оцінок, бухгалтерський облік нематеріальних активів стає залежним від випадкових рішень і не забезпечує порівнянності показників за періодами.

Порівняння методичних підходів до розкриття інформації про нематеріальні активи в обліковій політиці підприємств за міжнародними та національними стандартами представлені в таблиці 1.

Першим методичним блоком облікової політики має бути класифікація нематеріальних активів. Для цілей фінансової звітності доцільно виокремлювати права користування природними ресурсами, права користування майном, права на комерційні позначення, права на об'єкти

Таблиця 1. Порівняльна характеристика вимог IAS 38 та НП(С)БО 8 щодо нематеріальних активів

Критерій	IAS 38 та пов'язані МСФЗ	НП(С)БО 8	Методичний висновок для облікової політики
Визначення активу	Ідентифікований немонетарний актив без фізичної форми, контрольований підприємством і здатний генерувати вигоди	Нематеріальний актив визнається за наявності контролю, майбутніх вигід і достовірної оцінки	У наказі слід закріпити перевірку ідентифікованості, контролю, правового статусу та економічної корисності
Внутрішньо створені активи	Дослідження списуються, розробки капіталізуються лише після виконання критеріїв IAS 38	Витрати на створення можуть капіталізуватися за умови відповідності критеріям активу	Потрібна матриця доказів переходу від дослідження до розробки
Подальша оцінка	Модель собівартості або модель переоцінки за наявності активного ринку	Переважно модель первісної вартості з урахуванням амортизації та зменшення корисності	Модель переоцінки доцільна лише за доказового існування активного ринку
Амортизація	Активи з визначеним строком амортизуються, активи з невизначеним строком не амортизуються	Амортизація здійснюється протягом строку корисного використання	Політика має описувати фактори строку і метод перегляду оцінок
Зменшення корисності	IAS 36 вимагає тестування активів з невизначеним строком і активів не готових до використання	Застосовуються правила зменшення корисності за НП(С)БО	Слід встановити перелік індикаторів знецінення та відповідальних осіб
Розкриття	Розкриваються методи, строки, балансова вартість, звірка руху, обмеження, застави та суттєві активи	Розкриття здійснюється у фінансовій звітності згідно НП(С)БО 8 і НП(С)БО 1	Примітки мають бути не формальними, а аналітично корисними для користувачів

Джерело: узагальнено авторами на основі: [1; 2; 6; 7; 8].

промислової власності, авторське право та суміжні права, програмне забезпечення, бази даних, ліцензії, технологічну документацію, проєктні рішення, права за договорами та інші ідентифіковані немонетарні активи. Для будівельних та інжинірингових підприємств особливо важливими є ліцензії на виконання робіт, програмні комплекси для проєктування, BIM-моделі, кошторисні програмні продукти, права користування геодезичними або технічними базами даних, авторські права на проєктну документацію та внутрішньо створені інженерні рішення, які можуть бути визнані активами лише за наявності контрольованого й документально підтвердженого права.

Другим блоком є первісне визнання. Придбаний нематеріальний актив оцінюється за собівартістю, яка включає ціну придбання та безпосередньо пов'язані витрати на підготовку активу до використання за призначенням. Для внутрішньо створених активів ключове значення має поділ процесу на стадію дослідження та стадію розробки. IAS 38 прямо зазначає, що витрати на дослідження визнаються витратами періоду, тоді як витрати на розробку можуть формувати

собівартість нематеріального активу лише за умови виконання встановлених критеріїв, зокрема технічної здійсненності завершення активу, наміру завершити його створення, здатності використовувати або продати актив, імовірності майбутніх вигід, наявності ресурсів і здатності достовірно оцінити витрати [1].

З практичного погляду це означає, що наказ про облікову політику повинен містити не загальну фразу про капіталізацію витрат на розробку, а конкретний перелік доказів. Такими доказами можуть бути затверджене технічне завдання, рішення керівництва про перехід проєкту зі стадії дослідження до стадії розробки, кошторис, календарний план, підтвердження ресурсного забезпечення, юридичний висновок щодо належності майнових прав, розрахунок очікуваних економічних вигід, акт завершення етапу розробки, тестування функціональності та рішення про введення активу в експлуатацію. Якщо хоча б один із критичних критеріїв не виконано, капіталізація витрат має бути відкладена або відхилена.

Третім блоком є подальша оцінка. IAS 38 допускає модель собівартості та модель пере-

оцінки, але остання можлива лише тоді, коли справедлива вартість може бути визначена з посиленням на активний ринок. IFRS прямо зазначає, що після первісного визнання підприємство зазвичай оцінює нематеріальний актив за собівартістю за вирахуванням накопиченої амортизації, а модель справедливої вартості можлива лише в рідкісних випадках, коли існує активний ринок [1]. Для більшості українських підприємств практично доцільною є модель собівартості, оскільки активні ринки для патентів, програмних продуктів, ліцензій, BIM-моделей або внутрішніх технологічних рішень зазвичай відсутні.

Четвертим блоком є амортизація та строк корисного використання. Найбільш поширеним є прямолінійний метод, оскільки він є зрозумілим, перевірюваним і придатним для активів, економічні вигоди від яких споживаються рівномірно. Проте для програмного забезпечення, ліцензій, баз даних або технологічних рішень можуть застосовуватися методи, що відображають фактичне споживання вигід, якщо підприємство має надійні дані про обсяг використання. Використання методу, заснованого на доході, є обмеженим, оскільки IAS 38 після уточнень 2014 року вказує, що дохід загалом не є належною основою для амортизації нематеріального активу, крім рідкісних випадків, коли він прямо відображає споживання економічних вигід [1].

Нематеріальний актив може мати визначений або невизначений строк корисного використання. Актив із визначеним строком амортизується протягом періоду очікуваного отримання вигід, тоді як актив із невизначеним строком не амортизується, але щороку тестується на зменшення корисності. Облікова політика має встановлювати порядок визначення строку, враховуючи правовий строк охорони, строк договору, очікуваний період використання, технологічне старіння, економічний цикл продукту, залежність від іншого активу та обмеження, передбачені законодавством або договором.

П'ятим блоком є зменшення корисності. IAS 36 вимагає, щоб актив не відображався у звітності за сумою, більшою від очікуваного відшкодування через використання або продаж. Для нематеріальних активів із невизначеним строком корисного використання та активів, що ще не готові до використання, тестування на зменшення корисності є щорічним, незалежно від наявності

зовнішніх ознак [2]. Облікова політика повинна визначати відповідального за виявлення ознак знецінення, перелік зовнішніх і внутрішніх індикаторів, порядок розрахунку вартості використання, джерела прогнозів грошових потоків, ставку дисконтування та процедуру документального оформлення результатів тесту.

Шостим блоком є розкриття інформації. IAS 38 вимагає розкривати строки корисного використання, методи амортизації, балансову вартість, накопичену амортизацію, звірку балансової вартості на початок і кінець періоду, інформацію про активи з невизначеним строком корисного використання, суттєві активи, обмеження правового титулу, заставу активів і договірні зобов'язання щодо придбання нематеріальних активів. НП(С)БО 1 визначає загальні вимоги до складу та принципів фінансової звітності, тому розкриття інформації про нематеріальні активи має забезпечувати зрозумілість, доречність, достовірність і зіставність даних [7].

За Планом рахунків України придбані або створені нематеріальні активи до введення в експлуатацію акумулюються на рахунку 154, після чого зараховуються на рахунок 12, а амортизація накопичується на рахунку 133. Методично коректна політика повинна встановлювати порядок відкриття аналітичних рахунків за групами активів, власниками процесів, центрами відповідальності, договорами, правовими документами та строками корисного використання. Без аналітичного обліку бухгалтерська інформація про нематеріальні активи не може бути використана для управління інноваційним розвитком, контролю ліцензійних платежів, оцінки ефективності програмних продуктів або перевірки правового статусу активів (табл. 2).

Для унаочнення методичного підходу доцільно розглянути приклад внутрішньо створеного програмного модуля для управління будівельними контрактами, за яким загальні витрати становлять 1200 тис. грн, з них 250 тис. грн належать до стадії дослідження, 780 тис. грн відповідають критеріям розробки, 70 тис. грн пов'язані з навчанням персоналу, 60 тис. грн становлять адміністративні накладні витрати, а 40 тис. грн витрачено на юридичну реєстрацію майнових прав (табл. 3).

За IAS 38 і НП(С)БО 8 до первісної вартості активу можуть бути включені витрати на розробку та юридичну реєстрацію, якщо вони прямо пов'я-

Таблиця 2. Методичні елементи облікової політики нематеріальних активів

Елемент облікової політики	Зміст методичного підходу	Документальне підтвердження	Ризик за відсутності регламенту
Ідентифікація активу	Перевірка відокремлюваності, правового титулу, контролю і майбутніх вигід	Договір, акт приймання, свідоцтво, ліцензія, технічний опис	Визнання ресурсу, який не відповідає критеріям активу
Первісна вартість	Склад витрат, що прямо доводять актив до стану придатності	Рахунки, акти, кошториси, накази, таблиці часу розробників	Завищення або заниження активів і витрат періоду
Дослідження і розробка	Критерії переходу між стадіями та порядок капіталізації	Технічне завдання, бюджет, рішення керівництва, план розробки	Капіталізація дослідницьких витрат або списання активують витрат
Амортизація	Строк корисного використання, метод амортизації, дата початку і перегляд оцінок	Акт введення, розрахунок строку, рішення комісії	Неправильний розподіл витрат між періодами
Знецінення	Ознаки зменшення корисності, порядок тестування, джерела прогнозів	Розрахунок відшкодування вартості, прогноз грошових потоків, ставка дисконту	Завищення балансової вартості активу
Розкриття	Склад інформації для приміток, суттєві активи, обмеження прав і застави	Примітки до фінансової звітності, реєстр активів	Низька прозорість звітності та аудиторські зауваження

Джерело: власна розробка.

Таблиця 3. Приклад розмежування витрат і розрахунку первісної вартості самостійно створеного нематеріального активу

Вид витрат за умовним проектом	Сума, тис. грн	Облікове рішення	Пояснення
Дослідження потреб і альтернативних технологій	250	Витрати періоду	Не виконано критерії створення ідентифікованого активу
Програмування, тестування та інтеграція модуля	780	Капіталізація	Витрати прямо пов'язані зі стадією розробки
Навчання персоналу	70	Витрати періоду	Не доводить актив до стану придатності
Загальні адміністративні накладні витрати	60	Витрати періоду	Не мають прямого зв'язку зі створенням активу
Юридична реєстрація майнових прав	40	Капіталізація	Прямо пов'язана з правовим оформленням активу
Первісна вартість активу	820	Актив	Сума капіталізованих витрат
Річна амортизація за строку 5 років	164	Витрати через амортизацію	Первісна вартість поділена на строк корисного використання

Джерело: власна розробка згідно IAS 38 і НП(С)БО 8.

зані з доведенням активу до стану придатності, тоді як дослідження, навчання і загальні адміністративні витрати визнаються витратами періоду. Первісна вартість активу за такого підходу становить 820 тис. грн.

Якщо строк корисного використання програмного модуля визначено на рівні п'яти років, а метод амортизації є прямолінійним, річна сума амортизації становитиме 164 тис. грн. У разі застосування виробничого методу амортизація залежала б від кількості оброблених контрактів, проектів або користувацьких сесій, але такий метод можливий лише за наявності надійного вимірника споживання вигід. Отже прямолінійний

метод у цьому прикладі є методично обґрунтованим, якщо економічні вигоди від програмного модуля споживаються відносно рівномірно протягом строку використання.

На стадії дослідження підприємство аналізує потреби, тестує альтернативні технології, проводить консультації та формує концепцію, тому витрати списуються на витрати періоду. Після затвердження технічного завдання, бюджету, команди розробки, архітектури рішення і розрахунку очікуваних вигід підприємство може перейти до стадії розробки. Якщо витрати на оплату праці розробників, тестування, інтеграцію та підготовку до використання прямо пов'язані зі створен-

ням активу, вони можуть капіталізуватися. Витрати на навчання персоналу, рекламу, загальне управління або підтримку після введення активу в експлуатацію не формують первісну вартість, оскільки не є необхідними для доведення активу до стану придатності до використання (табл. 4).

Для формалізації рішення про капіталізацію запропоновано індекс обачності капіталізації нематеріальних активів, який визначається як відношення витрат, що відповідають критеріям активу, до загальної суми витрат за проектом створення нематеріального ресурсу. Якщо частка капіталізованих витрат є надмірно високою за відсутності документального підтвердження стадії розробки, це свідчить про ризик завищення активів. Якщо частка надмірно низька, підприємство може недооцінювати інноваційний потенціал і спотворювати структуру витрат. Оптимальність визначається не нормативним відсотком, а доказовою якістю документів, що підтверджують відповідність кожної витрати критеріям IAS 38 або НП(С)БО 8.

До критеріїв доцільно включити наявність класифікації активів, порядок ідентифікації, критерії первісного визнання, розмежування дослідження і розробки, правила формування первісної вартості, модель подальшої оцінки, порядок визначення строку корисного використання, методи амортизації, процедуру тестування на зменшення корисності, правила списання, порядок переоцінки за наявності активного ринку, аналітичний облік, інвентаризацію прав, розкриття інформації у примітках та взаємодію з юридичним і технічним підрозділами. Кожен критерій оцінюється як 1 за наявності

змістовного регулювання, 0,5 за часткового регулювання і 0 за відсутності регулювання.

Методична цінність індексу полягає в тому, що він перетворює абстрактне поняття якості облікової політики на вимірюваний аналітичний показник. Підприємство може щорічно оцінювати власну політику, порівнювати її з вимогами стандартів, визначати слабкі місця та вдосконалювати внутрішні процедури. Для аудитора такий індекс може бути допоміжним інструментом планування процедур перевірки, а для управлінського персоналу він дає можливість побачити, чи здатна облікова система відображати інноваційні ресурси без порушення принципів достовірності й обачності.

Міжнародний і вітчизняний досвід свідчить, що найбільші ризики облікової політики нематеріальних активів виникають у трьох зонах. Перша зона пов'язана з внутрішньо створеними активами, оскільки межа між дослідженням, розробкою, поліпшенням, підтримкою та навчанням персоналу часто нечітка. Друга зона стосується активів, отриманих через хмарні сервіси, доступ до платформ, підписки або рішення, де підприємство не завжди контролює програмний продукт, а отже може мати не актив, а послугу. Третя зона пов'язана з правами інтелектуальної власності, коли економічна цінність ресурсу існує лише за умови належного оформлення правового титулу, реєстрації, передачі майнових прав і контролю строків дії договорів.

У фінансовій звітності інформація про нематеріальні активи має відображатися так, щоб користувач міг зрозуміти не лише балансову суму,

Таблиця 4. Оцінювання інтегрального індексу якості облікової політики нематеріальних активів

Критерій оцінювання якості політики	Бал	Методичне тлумачення
Класифікація груп нематеріальних активів	1	Політика містить перелік груп і аналітичних рахунків
Критерії ідентифікації та контролю	1	Визначено документи, що підтверджують контроль і права
Розмежування дослідження і розробки	1	Наявна процедура переходу між стадіями
Формування первісної вартості	1	Встановлено склад капіталізованих витрат
Строк корисного використання	0,5	Є загальний порядок, але не деталізовано технологічне старіння
Амортизація	1	Визначено методи і дату початку амортизації
Зменшення корисності	0,5	Є посилання на стандарт, але бракує внутрішніх індикаторів
Інвентаризація правового статусу	0,5	Потрібне посилення взаємодії з юридичним відділом
Розкриття у примітках	1	Передбачено розкриття суттєвих активів і руху вартості
Інтегральний індекс	0,83	За шкалою від 0 до 1 показує повноту регламентації

Джерело: власна розробка.

а й джерело формування активу, спосіб споживання вигід, ризик знецінення та правові обмеження. Для підприємства, що працює у сфері будівництва або інжинірингу, нематеріальні активи можуть бути пов'язані з BIM-технологіями, ліцензійним програмним забезпеченням, авторськими правами на проектні рішення, технічними базами даних, геодезичною інформацією та методиками енергоефективного проектування. Такі активи прямо впливають на якість робіт, тривалість проектного циклу, собівартість, ризик помилок і конкурентну здатність підприємства брати участь у складних проєктах відбудови.

Власна пропозиція полягає у впровадженні в наказ про облікову політику окремого паспорта нематеріального активу. У такому паспорті мають фіксуватися назва активу, група, підстава набуття або створення, правовий документ, відповідальний підрозділ, дата готовності до використання, первісна вартість, склад капіталізованих витрат, строк корисного використання, метод амортизації, очікуваний спосіб отримання вигід, ознаки зменшення корисності, обмеження прав, наявність застави або ліцензійних умов, а також дата перегляду оцінок. Запровадження такого паспорта не суперечить стандартам, але підвищує доказовість облікових суджень і зменшує ризик помилок під час аудиту.

Другою пропозицією є створення матриці рішень щодо витрат на нематеріальні ресурси. Матриця має поділяти витрати на дослідження, розробку, придбання, впровадження, підтримку, навчання, хмарний доступ, юридичну реєстрацію, продовження прав, модернізацію та рекламу. Для кожного виду витрат визначається можливий порядок обліку, необхідні документи, відповідальна особа, стандартне бухгалтерське проведення та ризик помилкової класифікації. Такий інструмент дає змогу не лише бухгалтерії, а й менеджерам проєктів заздалегідь розуміти, які документи потрібні для підтвердження капіталізації.

Третьою пропозицією є включення до приміток до фінансової звітності розширеного розкриття за суттєвими нематеріальними активами, особливо якщо вони пов'язані з інноваційними або цифровими рішеннями. Доцільно розкривати не комерційно чутливі технічні деталі, а економічно значущу інформацію про групу активу, балансову вартість, залишковий строк корисного використання, підхід до амортизації, наявність ознак

знецінення та обмеження прав. Це підвищує довіру користувачів до звітності та формує зв'язок між бухгалтерськими даними й управлінським аналізом інноваційного потенціалу.

Обґрунтованість запропонованого підходу полягає у тому, що облікова політика нематеріальних активів розглядається не як статичний документ, а як інтегрована методична система, яка об'єднує процедури бухгалтерського визнання, правової верифікації, фінансової оцінки, управлінського контролю та інноваційного аналізу. На відміну від традиційного підходу, де облікова політика переважно описує методи амортизації та групи активів, запропонована модель передбачає оцінювання якості політики через індикатори повноти регламентації, обачності капіталізації, прозорості розкриття та взаємодії підрозділів.

Відображення у фінансовій звітності має показувати, що на дату балансу первісна вартість активу, накопичена амортизація та балансова вартість розкриваються за відповідною групою нематеріальних активів. Якщо протягом третього року виникають ознаки технологічного старіння або заміни програмного продукту іншим рішенням, підприємство має провести тест на зменшення корисності за IAS 36. Якщо вартість, що відшкодовується є нижчою за балансову вартість, різниця визнається збитком від зменшення корисності, що забезпечує обачне відображення активу та не допускає завищення майбутніх вигід.

Узагальнення міжнародного та національного досвіду дає підстави стверджувати, що формальна гармонізація стандартів не усуває потреби у внутрішній методиці. IAS 38 і НП(С)БО 8 задають нормативну рамку, але не можуть замінити професійну регламентацію підприємства щодо документування витрат, прав, строків, відповідальності та управлінських припущень. Саме на рівні облікової політики загальні принципи стандартів перетворюються на практичні правила, від яких залежить достовірність фінансової звітності.

Міждисциплінарний висновок полягає в тому, що бухгалтер не може якісно обліковувати нематеріальні активи ізольовано від юриста, IT-фахівця, інженера, фінансиста та менеджера інновацій. Юрист підтверджує правовий статус і передачу майнових прав, IT-фахівець оцінює технічну готовність і технологічне старіння, інженер або керівник проєкту підтверджує придатність результату для використання, фінансист

оцінює майбутні вигоди, а бухгалтер інтегрує ці дані у фінансову звітність відповідно до стандартів. Без такої взаємодії облікова політика залишатиметься формальним документом, який не захищає підприємство від ризику недостовірності визнання активів.

Висновки

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що методичні підходи до облікової політики нематеріальних активів за міжнародними та національними стандартами мають бути побудовані на поєднанні нормативної відповідності, професійного судження, документальної доказовості та управлінської корисності інформації. Міжнародні стандарти фінансової звітності та національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку створюють основу, але реальна якість обліку залежить від того, наскільки підприємство деталізувало порядок ідентифікації, визнання, оцінювання, амортизації, зменшення корисності, списання та розкриття інформації.

Установлено, що міжнародний і національний підходи загалом збігаються у базових критеріях визнання нематеріальних активів, проте практичне застосування стандартів ускладнюється внутрішньо створеними активами, програмним забезпеченням, хмарними сервісами, розмежуванням досліджень і розробок, визначенням строку корисного використання, тестуванням на зменшення корисності та правовим оформленням майнових прав. Саме ці ділянки мають бути найбільш детально врегульовані в наказі про облікову політику.

Запропоновано методичний підхід, який передбачає використання паспорта нематеріального активу, матриці рішень щодо капіталізації витрат, інтегрального індексу якості облікової політики та розширеного розкриття інформації у примітках до фінансової звітності. Практичне значення підходу полягає в тому, що він може використовуватися підприємствами для вдосконалення облікової політики, аудиторами для оцінювання ризиків суттєвого викривлення, фінансовими аналітиками для оцінювання якості активів, а керівництвом для управління інноваційним потенціалом.

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні облікової політики нематеріальних активів як міждисциплінарної системи, у межах якої бухгалтерські процедури поєднуються з правовою верифікацією, фінансовим прогнозуванням, тех-

нологічною експертизою та управлінським контролем. Такий підхід дає змогу перейти від формального виконання стандартів до формування якісної інформаційної бази для прийняття рішень щодо інноваційного розвитку підприємства.

Перспективи подальших досліджень доцільно пов'язати з емпіричним оцінюванням якості розкриття інформації про нематеріальні активи у фінансовій звітності українських підприємств, розробленням галузевих коефіцієнтів обачності капіталізації, аналізом обліку цифрових і хмарних активів, а також адаптацією запропонованого індексу до підприємств будівельної, інжинірингової та інформаційно-технологічної сфер.

Список використаних джерел:

1. IFRS Foundation. IAS 38 Intangible Assets. London: IFRS Foundation, 2026. URL: <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ias-38-intangible-assets/>
2. IFRS Foundation. IAS 36 Impairment of Assets. London: IFRS Foundation, 2026. URL: <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ias-36-impairment-of-assets/>
3. IFRS Foundation. IFRS 3 Business Combinations. London: IFRS Foundation, 2026. URL: <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ifrs-3-business-combinations/>
4. IFRS Foundation. IFRS 13 Fair Value Measurement. London: IFRS Foundation, 2026. URL: <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ifrs-13-fair-value-measurement/>
5. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996–XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
6. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи»: наказ Міністерства фінансів України від 18.10.1999 № 242. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99>
7. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>
8. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування: наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99>

9. Lev B. Intangibles: Management, Measurement, and Reporting. Washington: Brookings Institution Press, 2001. 216 p.

10. Stolowy H., Jeny-Cazavan A. International accounting disharmony: the case of intangibles. Accounting, Auditing and Accountability Journal. 2001. Vol. 14. №. 4. P. 477–497. DOI: <https://doi.org/10.1108/09513570110403469>.

11. Wyatt A. Accounting recognition of intangible assets: theory and evidence on economic determinants. The Accounting Review. 2005. Vol. 80. №. 3. P. 967–1003. DOI: <https://doi.org/10.2308/accr.2005.80.3.967>.

12. Barth M. E., Landsman W. R., Lang M. H. International accounting standards and accounting quality. Journal of Accounting Research. 2008. Vol. 46. №. 3. P. 467–498. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1475-679X.2008.00287.x>.

13. KPMG. Insights into IFRS. Intangible assets and goodwill. KPMG IFRG Limited, 2025. URL: <https://kpmg.com/xx/en/what-we-do/services/audit/corporate-reporting-institute/ifrs.html>

References:

1. IFRS Foundation (2026). IAS 38 Intangible Assets, IFRS Foundation, London, available at: <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ias-38-intangible-assets/> [in Ukrainian]

2. IFRS Foundation (2026), IAS 36 Impairment of Assets, IFRS Foundation, London, available at: <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ias-36-impairment-of-assets/> [in Ukrainian]

3. IFRS Foundation (2026), IFRS 3 Business Combinations, IFRS Foundation, London, available at: <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ifrs-3-business-combinations/> [in Ukrainian]

4. IFRS Foundation (2026), IFRS 13 Fair Value Measurement, IFRS Foundation, London, available at: <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ifrs-13-fair-value-measurement/> [in Ukrainian]

5. Pro bukhholderskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini [On accounting and financial reporting in Ukraine: Law of Ukraine]: Zakon Ukrainy 16.07.1999. № 996–XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> [in Ukrainian]

6. Pro zatverdzhennia Natsionalnoho polozhennia (standartu) bukhholderskoho obliku 8 «Nematerialni aktyvy» [On approval of the National Accounting Regulation (Standard) 8 «Intangible Assets»: Order of the Ministry of Finance of Ukraine]: nakaz Ministerstva finansiv

Ukrainy 18.10.1999 № 242. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99> [in Ukrainian]

7. Pro zatverdzhennia Natsionalnoho polozhennia (standartu) bukhholderskoho obliku 1 «Zahalni vymohy do finansovoi zvitnosti» [On approval of the National Accounting Regulation (Standard) 1 «General Requirements for Financial Reporting»: Order of the Ministry of Finance of Ukraine]: nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy 07.02.2013 № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> [in Ukrainian]

8. Pro zatverdzhennia Planu rakhunkiv bukhholderskoho obliku ta Instruksii pro yoho zastosuvannia [On approval of the Chart of Accounts and Instructions for its Application: Order of the Ministry of Finance of Ukraine]: nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 30.11.1999 №291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99> [in Ukrainian]

9. Lev, B. (2001), Intangibles: Management, Measurement, and Reporting, Brookings Institution Press, Washington, USA [in Ukrainian]

10. Stolowy, H. and Jeny-Cazavan, A. (2001), «International accounting disharmony: the case of intangibles», Accounting, Auditing and Accountability Journal, vol. 14, no. 4, pp. 477–497. <https://doi.org/10.1108/09513570110403469> [in Ukrainian]

11. Wyatt, A. (2005), «Accounting recognition of intangible assets: theory and evidence on economic determinants», The Accounting Review, vol. 80, no. 3, pp. 967–1003. <https://doi.org/10.2308/accr.2005.80.3.967> [in Ukrainian]

12. Barth, M. E., Landsman, W. R. and Lang, M. H. (2008), «International accounting standards and accounting quality», Journal of Accounting Research, vol. 46, no. 3, pp. 467–498. <https://doi.org/10.1111/j.1475-679X.2008.00287.x> [in Ukrainian]

13. KPMG (2025), Insights into IFRS. Intangible assets and goodwill, KPMG IFRG Limited, available at: <https://kpmg.com/xx/en/what-we-do/services/audit/corporate-reporting-institute/ifrs.html> [in Ukrainian]

Дані про авторів

Згалат-Лозинська Любов Олександрівна,

д. е. н., професор, Київський національний університет будівництва і архітектури

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2063-5738>

e-mail: zghalat-lozynska.lo@knuba.edu.ua

Іванова Тетяна Миколаївна,

к. е. н., доцент, Київський національний університет будівництва і архітектури

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8883-7881>

e-mail: ivanova.tm@knuba.edu.ua

Бондаренко Ольга Михайлівна,

к. е. н., доцент, Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6546-7336>

e-mail: bondarenko_olga_@ukr.net

Data about the author

Liubov Zgalat-Lozynska,

Doctor of Economics, Professor, Kyiv National Univer-
sity of Construction and Architecture

e-mail: zghalat-lozynska.lo@knuba.edu.ua

Tetiana Ivanova,

PhD in Economics, Associate Professor, Kyiv National
University of Construction and Architecture

e-mail: ivanova.tm@knuba.edu.ua

Olha Bondarenko,

PhD in Economics, Associate Professor, Taras
Shevchenko National University of Kyiv

e-mail: bondarenko_olga_@ukr.net

Надходження статті до редакції 25.04.2026

Прийнято до друку 14.05.2026

Опубліковано 29.05.2026